

ESTUDIS

Els plafons exposats a la secció Santes del Museu Arxiu, que representen escenes del martiri de sant Cugat i de les santes Juliana i Semproniana (final segle XVIII), sempre havien estat atribuïts a Carles Moretó.

Però la investigació de Rafel Soler i Fonrodona documenta que el seu autor és el pintor mataroní Joan Carles Panyó.

UNA OBRA DE JOAN-CARLES PANYÓ A MATARÓ

El Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, a la secció Santes, conserva uns plafons pintats, destinats en el seu moment a ornamentar l'església en les festes extraordinàries de les santes Juliana i Semproniana. Són una de les comptades mostres sobrevivents de l'anomenat «estil efímer», tan usat en el temps del final del barroc.

Aquests plafons es col·locaven sobre les pilastres de la nau central de Santa Maria. Són pintats al tremp, en colors, sobre cartró reforçat amb llistons de fusta; juntes, les seves seccions cobreixen una superfície aproximadament rectangular d'uns tres metres d'alçada, per una mica més d'un d'amplada; al peu de cada plafó, n'hi ha un altre en forma de peanya o de mènsula, que emmarca un cartell amb un text.

A cada plafó hi ha pintat un episodi de la vida de sant Cugat i les Santes, en un marc lleugerament ovalat també pintat i sostingut per angelets, sobre un fons de flors; a banda i banda, unes palmes que arriben fins a la part superior, juntament amb elements florals; la part baixa és adornada també amb flors i fulles. A l'alçada del basament de la pilastra, la representació es completa amb un text literari al·lusiú al tema de la pintura corresponent.

Les llegendes que acompanyen les pintures estan compostes en la forma estròfica que, en castellà, rep els noms de «tercerilla» o «tercenilla». Són tres versos de vuit síl·labes mètriques, el primer

dels quals és un vers blanc, i el segon i el tercer rimen. En la literatura castellana, sembla que aquest tipus d'estrofa d'art menor (sobretot en l'anomenat Siglo de Oro) s'utilitzava sovint en les composicions amb finalitats moralitzants, especialment en ocasions de grans solemnitats religioses, com és el nostre cas.¹ Les transcrivim:

- [1. Trobada de les Santes amb sant Cugat]
*A la voz de Cucufate
sus Padres y Casas dejan
y de su Patria se alejan.*
- [2. Sant Cugat adoctrina les Santes]
*Apenas de Cucufate
la predicación perciben
nuestra Santa Fe reciben.*
- [3. Sant Cugat bateja les Santes]
*Del viejo Adán despojadas
y de nuevo aquí vestidas
renaceis a nuevas vidas.*
- [4. Degollació de sant Cugat]
*Los Martirios del Maestro
tanto no las amedrentan
que antes su valor aumentan.*
- [5. Les Santes sepulden sant Cugat]
*Dan honrada sepultura
al Maestro agradecidas
aunque peligren sus vidas.*

1. Trobada de les Santes amb sant Cugat

2. Sant Cugat adoctrina les Santes

3. Sant Cugat bateja les Santes

4. Degollació de sant Cugat

5. Les Santes sepulden sant Cugat

[6. Les Santes són preses]
*Tal es de su alma el incendio
 que hachas y planchas de fuego
 no las quitan el sosiego.*

[7. Davant del tribunal]
*De su Fe la confesión
 hacen delante Rufino
 sin temer su indignación.*

[8. Les Santes a la presó]
*Esposas Grillos y Cárcel
 que padecemos gozosas
 nos prueban de Cristo Esposas.*

[9. Escena de tortura]
*Despedazadas con garfios
 de la Catafia pendientes
 os probais las más valientes.*

[10. Degollació de les Santes]
*La Gracia que las anima
 esforzó a los Macabeos
 repite aquí sus trofeos.*

Acabades les festes, els plafons es guardaven a la petita sagristia de la capella de Sant Desideri, en un lloc dissimulat sobre la volta.² Aquest fet no és casual.

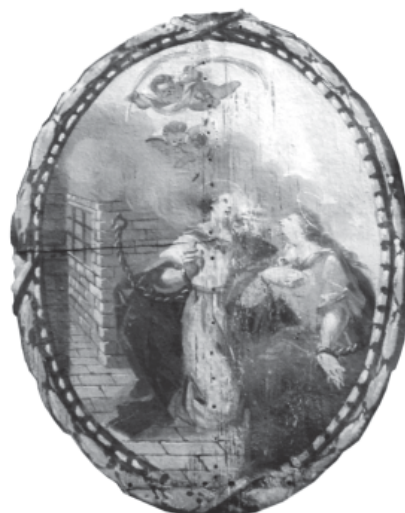
Segons Ferrer i Clariana, les relíquies del cos del sant màrtir de les catacumbes romanes –sant Desideri–, es veneren a Mataró des de l'any 1686; foren concedides a la ciutat per mediació del pare Tomàs Muniesa, de la Companyia de Jesús. En l'administració de la Confraria hi havia intervenció municipal, perquè sant Desideri era considerat «el Sant de la Ciutat». Per aquest motiu, quan el 1772 Mataró obtingué del monestir de Sant Cugat del Vallès les relíquies de les santes Juliana i Sembro-

6. Les Santes són preses

7. Davant del tribunal

8. Les Santes a la presó

9. Escena de tortura

10. Degollació de les Santes

niana, considerades filles d'Iluro, l'antecessora de la ciutat de Mataró, fou confiada la seva custòdia i culte a la confraria de Sant Desideri, que les guardà junt amb les del sant fins que, l'any 1783, foren col·locades en el petit cambril projectat per l'escultor Salvador Gurri al centre del retaule de l'altar major.³

Per tant, els comptes dels primers anys del culte de les Santes es troben en els llibres de la confraria de Sant Desideri. Devem a l'amable suggeriment de la doctora Maria Garganté el fet d'haver repassat de nou aquesta documentació, d'on hem obtingut les dades següents:

- L'any 1772 es pagaren als germans Morató, que aleshores construïen el retaule major de Santa Maria, trenta lliures per ornar i empal·liar l'església (empal·liar significa ornamentar amb domassos i teles). Feren també un soli per exposar les relíquies

de les Santes, perquè encara no era acabat el nou altar major. En el que es paga per aquesta ornamentació, no hi consta cap despesa per res relacionat amb la pintura.

- L'any 1779, trobem un pagament «a **Joan-Carlos Penyó** per las pilastras, que pintà per lo adorno de la Igla en las festas de las Stas», seguit d'un altre a I. Font i J.F. Regàs «per sos treballs, y de altres, per cartrons, claus, fustes, pintura, y altres coses, tot empleat per las mateixas festas».

- L'any 1780 un altre pagament «a Isidro Font per los ventalls de las festas, per sos jornals, los de Regàs, y de altres en las mateixas festas [de las Santas], claus, fil, paper, cartrons y pintura de **peñó** de Barcelona». L'any 1781, després del pagament habitual a Font i a Regàs per jornals i materials «per las festas de las Santas», un altre «a **Joan Penó** pintor per pinturas fetas per las festas».⁴

Fotografies plafons Joan Castellà. MASMM.

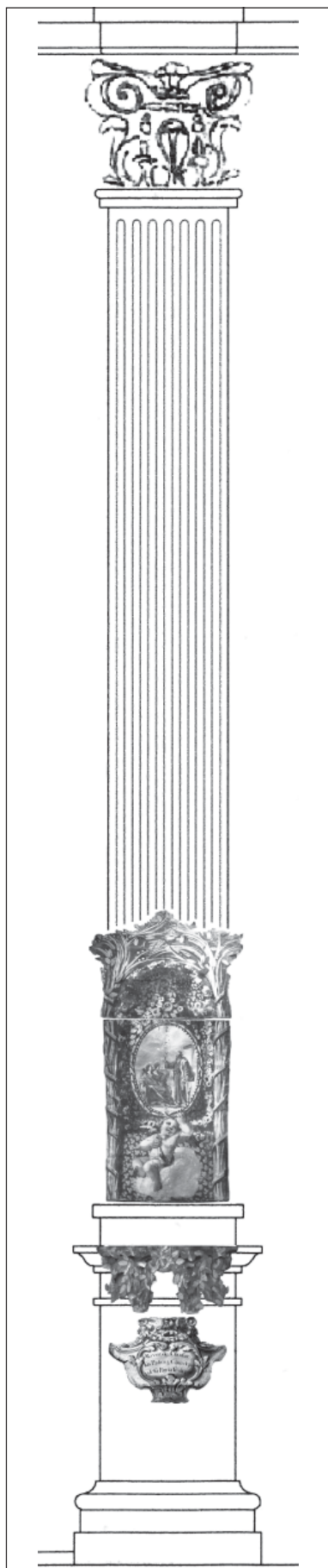
Sembla clar que «Joan-Carlos Penyó», «peñó de Barcelona» i «Joan Penó pintor» són la mateixa persona, l'aleshores jove pintor mataroní Joan-Carles Panyó i Figaró, que durant aquests tres anys hauria executat les pintures de la vida de sant Cugat i les Santes que comentem. Que la feina es fes en tres tongades, com creiem que es desprèn dels comptes de Sant Desideri, és encara un argument a favor de l'autoria de Panyó, que hi hauria pogut treballar en estades curtes a Mataró des de l'època en què encara era a Barcelona com a professor ajudant del seu mestre Pere-Pasqual Moles a l'Escola de Llotja, i fins quan ja treballava a Berga.

Com hem explicat,⁵ Panyó fou deixeble dels germans Tramulles i de Pere-Pasqual Moles, coneguts pel gran nombre d'obres de l'«estil efímer» que van realitzar (perspectives, túmuls, escuts heràldics, etcètera), una producció que coneixem només per gravats i descripcions literàries. Panyó s'hi dedicà també profusament i, a diferència dels seus mestres i per uns atzars venturosos, a Mataró tenim la satisfacció d'haver conservat fins avui unes d'aquestes seves pintures, destinades originalment a tenir poca durada.

El baró de Maldà ens indica en les seves memòries que, quan visità Mataró per les Santes de 1796, veié i admirà «els medallons de les pilastres de cada capella».⁶ Molt probablement, els plafons es posaven i treien cada any per les Santes, fins que la col·locació de les estàtues dels apòstols a les pilastres de l'església, l'any 1835, va impedir-ho.

El lloc on es guardaven els plafons era tan dissimulat que, amb el temps, se'n perdé el record. Fins que, preparant l'ornamentació i la il·luminació extraordinàries de l'església per a la celebració de les festes commemoratives del setzè centenari del martiri de les Santes, l'any 1904, van ser trobats. Els erudits mataronins Fèlix Castellà Nunell, prevere, i Francisco Cabanyes Prat, advocat, en la *Memoria Explicativa* de les festes,⁷ descriuen el descobriment dels plafons amb aquestes paraules:

«Hem de fer esment de la troballa quasi providencial, pocs mesos abans de les festes, d'uns adornaments. És el cas que, en un dels llocs destinats a guardar varis objectes pertanyents a l'Administració de les Santes, se descobriren unes pintures al tremp representant distints epissodis de la vida y martiri de Sant Cugat y ses deixebles Juliana y Semproniana. Examinades detingudament, se comprèn que foren destinades al peu de cada pilastra; y, segons calculs molt probables, donada la llur factura, es creu que serien colocades en les festes de la solemne trasllació de les Relíquies l'any

1772; venint a corroborar aital suposició i qué ningú dels presents recordava haverles vistes ni tenir notícia de la llur existència. No tenen molt valor material però sí artístich; puig, encara que abocetades, revelen una mà experta. Afecten la forma de medallons enquadrats entre dos palmons, ab ramatges de lloer en llur peu y dos angelets. Però llur valor historich és més important per la rahó aduida sobre l'objecte per què foren fetes. Per tot això la Junta de festeigs cregué acertadíssim posarles en llur lloch en les festivitats del Centenari».

Els plafons es pogueren col·locar de nou a les pilastres perquè les imatges dels apòstols havien estat retirades el 1902. Passades les festes, els plafons tornaren al seu lloc a la capella de sant Desideri. Quan, en la restauració del temple feta pel doctor Samsó el 1926, es van reposar els apòstols a les pilastres,⁸ ja no van poder-s'hi tornar a instal·lar els plafons. I el 1936, la brigada municipal encarregada de destruir el retaule i les imatges de la capella de sant Desideri no els va trobar.

Aquesta obra d'«estil efímer», tan duradora de Joan-Carles Panyó és la primera que li coneixem documentada a Mataró. Posteriorment, no tenim cap referència documental del que pogués haver fet en l'any escàs que va tornar a viure a la seva ciutat natal, abans de marxar definitivament cap a Girona i Olot. Però, si no vivint a Mataró, hi treballava, molt més devia fer-hi l'any 1782 quan, acabat de casar a Berga, ve a viure a Mataró perquè hi ha feina.⁹ En tot cas, ja en els darrers temps de la seva vida, a Olot, encara anomenaven Panyó «el pintor mataroní».

Rafael Soler Fonrodona

NOTES

- 1.- DIEGO DE SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas políticas*. Ediciones Cátedra (Madrid 1999).
- 2.- LLUÍS FERRER CLARIANA, *San Desiderio Patrón de la Ciudad de Mataró* [opuscle, s/p, Mataró 1942].
- 3.- LLUÍS ADAN FERRER i RAFAEL SOLER FONRODONA, «El retaule major de Santa Maria de Mataró, 1767-1783», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 54 (Mataró, gener 1996).
- 4.- MASMM- Secció Sant Desideri, *Llibre de comptes*, 14-15.
- 5.- RAFAEL SOLER FONRODONA, «Joan-Carles Panyó (1755-1840), un important pintor i pedagog», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 95 (Mataró, octubre 2009), 28-32.
- 6.- RAFAEL D'AMAT I DE CORTADA, BARÓ DE MALDÀ, *Calaix de Sastre III, 1775-1779*, Edicions Curial (Barcelona 1988), 116.
- 7.- FÈLIX CASTELLÀ NUNELL, i FRANCISCO CABANYES PRAT, *Memoria explicativa de les festes celebrades a la ciutat de Mataró amb motiu del XVI Centenari del martiri de les Santes Juliana y Semproniana*. Impremta de L. Rossell, successor de F. Horta (Mataró 1907).
- 8.- XAVIER ALARCON CAMPDEPADRÓS, «Les imatges dels apòstols a Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 87 (Mataró, gener 2007).
- 9.- SOLER, «Joan-Carles Panyó», 28, 30.

Detall dels plafons situats sobre una columna de l'església. Escala 1/50.